

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDIRIW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASI HÁM SHARWASHÍLIQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındağı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

**СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYALAR MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLÍQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLÍQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALÍ**

**VETERINARIYA MEDICINASÍ HÁM SHARWASHÍLÍQTAĞÍ AKTUAL
MASHQALALAR HÁM OLARDÍN SHESHIMLERI**
atamasındaǵı xalıq aralıq ilimiy hám ilimiy-texnikalıq konferenciya
materiyalları TOPLAMÍ
15-noyabr 2024-jıl

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro**
ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari
TO'PLAMI
15-noyabr 2024-yil

СБОРНИК материалов
международной научно и научно-технической конференции
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"
15 ноября, 2024 г

NÓKIS-2024

QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI SHAROITIDA SIGIRLAR BEPUSHTLIKLARNING ETIOPATOGENEZI

Eshburiev B.M.¹, Raximov O.R.².

¹Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

²Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali,

Annotatsiya. Maqolada Qoraqalpog'iston respublikasining qoramolchilikka ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari sharoitida parvarishlanayotgan sigirlarda bepushtliklarning sabablari bo'g'oz sigirlarni sog'indan chiqarilgan davrida oziqa ratsionlarini takomillashmaganligi, vitaminlar va mikroelementlarning yetishmasligi hisoblanib, sigirlar tuqqandan keyin laktatsiyaning kuchayishi davrida sigirlar organizmining to'yimli moddalar, vitamin va mineral moddalarga nisbatan organizm ehtiyojlarining qondirilmasligi ularda alimentar-iqlimiy xarakterli bepushtliklarning rivojlanishiga sabab bo'lishi bayon etilgan.

Kalit so'zlar. bepushtlik, hazmlanuvchi protein, qand, karotin, kaltsiy, fosfor, vitaminlar, mikroelementlar, gemoglobin, alimentar, gipokobaltoz, alimentar anemiya, osteodistrofiya

Аннотация. В статье приведены результаты изучения и причины бесплодия коров, содержащихся в условиях специализированных животноводческих хозяйств Республики Каракалпакстан, являются несбалансированный рацион в период сухостоя коров, недостаток витаминов и микроэлементов, а также неудовлетворение потребности организма в питательных веществах. витамины и минералы в период послеродовой лактации, что характерно для развития бесплодия

Mavzuning dolzarbligi. O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan aholini sifatli va arzon chorvachilik mahsulotlari bilan ta'minlashni yanada yaxshilashga qaratilgan islohatlarning amalga oshirilishida chorva mollarining akusher-ginekologik kasalliklari katta to'siqlardan biri bolib kelmoqda. Hayvonlarning yuqumsiz xususiyatli kasalliklari orasida salmoqli o'rinni egallaydigan akusher-ginekologik kasalliklarni, jumladan bepushtliklarni ertachi aniqlash, samarali davolash hamda oldini olish usullarini takomillashtirilishi va amaliyotga joriy etilishi sohani rivojlantirishdagi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Fermer xo'jaliklariga chetdan keltirilayotgan mahsuldor sigirlar orasida osteodistrofiya, gipokuproz, gipokobaltoz, alimentar anemiya, buqoq kabi vitaminlar va mineral moddalar almashinuvi buzilishi bilan kechadigan kasalliklari oqibatida ona hayvonlarning bepushtligi, ularda yo'ldoshni ushlanib qolishi, bachadonning gipotoniyasi va subinvolyusiyasi kabi akusher-ginekologik kasalliklar ko'p qayd etilib, mahsulot etishtirish uchun ozuqalar sarfining ortishi, mahsuldorlik va chorvachilik mahsulotlari ozuqaviy qimmatining pasayishi hisobiga xo'jaliklar katta iqtisodiy zarar ko'rmoqda. Shuning uchun ona hayvonlarning moddalar almashinuvi buzilishlari oqibatidagi kuzatiladigan va

simtomatik bepushtliklarni o'z vaqtida aniqlash va oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Alimentar bepushtlik (Lotincha alimentum - oziq-ovqat) hayvonni noto'g'ri oziqlantirish tufayli kelib chiqadi. Hayvonlarni noto'g'ri oziqlantirish, etarlicha oziqlantirmaslik (och qolishi), keragidan ortiqcha oziqlantirish (semirib ketishi) yoki ratsionda jinsiy tizim a'zolarining faoliyatiga ta'sir etuvchi muhim komponentlarning (oqsillar, uglevodlar, vitaminlar, mineral moddalar va b.) etarlicha bo'lmasligi bepushtlikka olib kelishi mumkin.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Bizning tadqiqotimiz Qoraqalpog'iston respublikasidagi chorvachilik fermer xo'jaliklarida olib borildi. Chorvachilik fermer xo'jalikdagi sog'indan chiqarilgan sigirlarni saqlash sharoiti, oziqlantirish tipi, ratsionda oqsillar, vitaminlar, makro- va mikroelementlarning etishmasligi yoki ortiqchaligi, sifatsiz va buzilgan oziqalar berilishi, ratsionda uning ayrim komponentlarining (vitaminlar, oqsillar, uglevodlar, kalsiy, fosfor, marganes, yod, temir, kobalt va b.) etishmasligi yoki ortiqchaligi tahlil qilib borildi.

Xo'jalikda sog'indan chiqarilgan bo'g'oz sigirlar ratsioni asosan silos-kontsentrats tipida ekanligi bilan xarakterlanib, oziqlantirish me'yorlariga nisbatan 1,71 oziqa birligining yetishmasligi qayd etildi. Ratsiondagi hazmlanuvchi protien 916,8 grammni, u bilan ta'minlanish esa 103,6 foizni tashkil etdi. Ratsiondagi qand miqdorining oziqlantirish me'yorlariga nisbatan 348,6 grammga kamligi aniqlandi. Sigirlar ratsionidagi karotinning miqdori 166,8 mg. ni, u bilan ta'minlanish - 44,6 foizni, kletchatka me'yordagi 2850 g o'rniga 2734 grammni, u bilan sigirlar organizmining ta'minlanishi 95,9 foizni tashkil etdi.

Ratsionning makroelementli qismi me'yorlarga nisbatan kaltsiyning 5,56 g va fosforning 6,8 grammga yetishmasligi, mikroelementlardan mis, kobalt, marganets hamda ruxning kuchli darajada yetishmasligi aniqlandi. Ratsiondagi misning miqdori 59 mg, kobalt - 9,9 mg, marganets - 274,4 mg, rux - 215,1 mg ni tashkil etdi. Mahsuldor sigirlarni parvarishlash va oziqlantirish sharoitlarini o'rganish, ratsionlarni tarkibi va to'yimliliigi bo'yicha tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatdiki, ratsion to'yimliliigi va tarkibi bo'yicha takomillashmaganligi, bo'g'oz sigirlar organizmining to'yimli va biologik faol moddalar hamda mineral moddalarga nisbatan ehtiyojlarini to'liq qondirmasligi, ularda alimentar-iqlimiy xususiyatli bepushtliklarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Olimlarning tadqiqotlari natijasiga ko'ra, makro- va mikroelementlar yetishmaydigan ratsionlarda parvarishlanayotgan bo'g'oz sigirlarda tuqqandan keyin servis davrining uzayishi va bepushtliklar qayd etilishi mumkin [3].

Tekshirishlar davomida 50,0-66,6% sigirlarda shilliq pardalarning kuchli darajada oqarishi (alimentar kamqonlik), oshqozon oldi bo'limlarining 5 daqiqadagi qisqarishlari soni o'rtacha - 6,1 martani (me'yor 5 daqiqada 8-12 marta) tashkil etdi. O'rtacha 20,6-50,6% hayvonda ishtahaning o'zgarishi (lizuxa) qayd etildi.

Sigirlar tuqqandan keyingi servis davrida klinik-fiziologik tekshirishlar o'tkazish bilan shunday xulosaga keldikki, ularda makro- va mikroelementlar almashinuvi buzilishlari oqibatidagi alimentar bepushtliklar murakkab patologiya

tarzida kuzatilib, kamqonlik, ishtahaning o'zgarishi, oshqozon oldi bo'limlarining gipotoniyasi, jinsiy reflekslarning sust namoyon bo'lishi bilan xarakterlanadi.

Tadqiqotlarning boshida qondagi eritrotsitlar soni $4,64 \pm 0,68$ mln/mkl ni tashkil etgan bo'lsa, tekshirishlarning, ya'ni servis davrining oxiriga kelib, shunga mos ravishda o'rtacha $4,32 \pm 2,04$ gacha, gemoglobinni tekshirishlarning boshidagi $101,8 \pm 2,22$ g/l dan $89,6 \pm 2,14$ g/l gacha kamayishi kuzatildi. Bu ko'rsatkichlar sigirlarda asosan gemoglobin kontsentratsiyasining kamayishi bilan kechadigan anemiya (gipoxrom anemiya) kuzatilishidan dalolat beradi.

Sog'in sigirlar qonidagi glyukozaning kontsentratsiyasi tekshirishlarning boshida fiziologik me'yorlardan ancha kam bo'lib, tekshirishlar davomida ham bu ko'rsatkichning kamayib borishi qayd etildi. Tekshirishlar davomida qondagi glyukoza miqdorining kamayib borishini laktatsiyaning kuchaygan davrlariga kelib ularning energiyaga bo'lgan ehtiyojlarining ortib borishi bilan izohlash mumkin.

Sigirlar qon zardobidagi umumiy oqsil miqdori tekshirishlarning boshida, ya'ni laktatsiyaning 1- oyida fiziologik me'yorlar chegarasida bo'lib, o'rtacha $73,4 \pm 2,1$ g/l ni tashkil etgan bo'lsa, tekshirishlarning oxiriga kelib - $63,5 \pm 2,1$ g/l gacha kamayishi (me'yor - 72-86 g/l) qayd etildi. Bu holatni sigirlarda sut mahsuldorligining kuchayishi oqibatida laktatsiyaning ikkinchi oylaridan boshlab ratsionda oqsilli xususiyatli oziqalarning tanqisligi bilan izohlash mumkin.

Tekshirishlar davomida sog'in sigirlarda qonidagi ishqoriy zahira o'rtacha 42,5 hajm%CO₂ ni tashkil etdi, ya'ni fiziologik me'yorlardan ancha kamligi (me'yor - 46-66 hajm%CO₂) qayd etildi. Bu ko'rsatkich organizmda modda almashinuvi buzilishlari oqibatidagi atsidoz rivojlanishidan dalolat beradi.

Xulosa. Qoraqalpog'iston respublikasining chorvachilik fermer xo'jaliklari sharoitida parvarishlanayotgan sigirlarda bepustliklarning kelib chiqishida bo'g'oz sigirlar organizmining energitik va to'yimli moddalar, vitaminlar, makro- va mikroelementlarga nisbatan ehtiyojlarining to'liq qondirmasligi asosiy alimentar omillar hisoblanadi. Sigirlar organizmida bir vaqtning o'zida bir necha vitaminlar, makro- va mikroelementlarning yetishmovchiligi murakkab patologiya tarzida kuzatilib, sigirlar tuqqandan keyin ularda alimentar bepustlikning kelib chiqishiga olib keladi.

Фойдаланилган адабиётлар

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi 2022-2026-yillarga mo'ljallangan «Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida to'g'risida»gi, PF-60-sonli Farmoni
2. Kondraxon I.P., Levchenko V.I. Diagnostika i terapiya vnutrennix bolezney jivotnix. M.: Izd. OOO «Akvarium-Print», 2005. S.-652-664.
3. Maxmud Axmed Xamid. Mineralno-vitaminaya profilaktika i terapiya akusherskoy patologii korov poslerodovogo perioda. dis.... kand. vet. nauk, 2005.
4. Parashenko N.S. Profilaktika alimentarno-klimaticheskogo besplodiya u korov golshtino-frizskoy porodi. Avtoref.... kand. vet. nauk. Stavropol, 2008.
5. Eshburiev B.M. Veterinariya akusherligi. Darslik. 2018.